

RÓNA KATALIN

A végig nem gondolt Agria

Az Iphigeneia a tauruszok földjén és A köpenicki kapitány Egerben

Igény és bátor vállalkozás - írta az Agria Játékszín előadásairól egy kritikusa. Igényes és bátor akkor is, ha fenntartásokat hív is ki. Nos, az igényességen nem akadnék fenn, hisz a színészi munkát ebben az évben kétségtelenül megilleti a jeltő. Ám a bátorság már kétséges, ha csak nem a meghökkeneni akarásra vonatkozik. Úgy érzem, élsősorban a végig nem gondoltság jellemzi az idei előadásokat. A végig nem gondoltság tartalmi és formai síkon egyaránt. S ami még szomorúbb, nemcsak az egyik vagy a másik előadásra vonatkozik, az egyik vagy a másik tekintetben ez a nem túl kedvező ítélet, hanem Valló Péter mindkét rendezésére. S e fölött azért nem szabad egyszerűen napirendre térni, mert az utóbbi időben elég sűrűn és joggal érte Valló Péter rendezéseit az a vád, hogy gondolatlanul nem eléggé tisztázták.

Az Agria Játékszín ezúttal két bemutatót tartott. A Vár ideális környezetet teremtett volna az *Iphigeneia a tauruszok földjén* előadásának, ha a rendezésnek arra is lett volna ideje figyelni, hogy minden jelenet, minden színész a nézőtér minden pontjáról látható legyen. A Líceum udvarán *A köpenicki kapitány* ősbemutatóját tartották, s a hol visszhangos, hol hang-elyelő udvar a bűnös, hogy a hangosítás ellenére alig volt érthető a szöveg. Ilyen „apró” elemekre is figyelni kell azonban ott, ahol rendszeresen nyári színházi produkciókat kívánnak tartani.

Valló átírata

Euripidész i. e. 41z-ben, *Goethe* 1787-ben írt drámát a sorsüldözte Átreusz nemzetiség sarjairól. Iphigeneiáról, akit apja, Agamemnon Kalkhasz jóslatára, Menelaosz érveinek hatására Aulisz kikötőjében fölládoz a Trója ellen induló görög had érdekében, akit azonban Artemisz istennő egy szarvasünnével cserél ki az oltáron, majd a tauruszok földjére visz. Oresztészről, aki miután megölte férjgyilkos anyját, Klütaimnésztrát, az erünniszek haragja elől menekülvén, elér Tauriszba, hogy hite szerint megszerezze Artemisz szobrát az athéniaknak. Itt kezdődik a mitológiai történet, amelyet alap-

vetően más világlátással, drámai erővel fogalmazott meg Euripidész és Goethe. Barbár földön talál egymásra a két testvér. Együtt szöknek hajón, ám a tengeren utoléri őket a vihar, s ha nincs segítség, a bosszúszomjas tauruszok kezére kerülnek. Am az égiek megelégedik a sorscsapásokat, és Pallasz Athéné megjelenik a tauruszi templom fölött, hogy megtiltsa Thoasz királynak a testvérpár üldözését. A boldog megbékélést tehát az istenek hozzák, ők, akik a viharokat kavargják. Így vélekedik Euripidész.

Goethe drámája a német klasszicizmusból táplálkozó, a humanitást mint eszményt vállaló színpadi mű, összevetve az eredeti klasszikus alkotással, pontosan

mutatja, miként változik a filozófiai, erkölcsi és művészi szemlélet alakulásával a drámai történet belső logikája, gondolati rendszere. Goethe megtartotta a mítosz hőseit, az eseményeket, ám mondanivalója alapvetően más: az ember, a tizenyolcadik század szemlélete szerint, maga alakítja sorsát, maga dönt életéről. Nem az istenekkel vitázik, nem tisztelikáromolja őket, hanem egymás közti vitában, mégpedig a humanitás alapjáról, maga formálja, rendezi konfliktusait. Goethe drámájában Iphigeneia nem vállalja a szökést, a szoborrablást, mert lelki-furdalás gyöttri, hogy Thoaszt, jótévőjét be kell csapnia. Amikor a király mégis gyanút fog, Iphigeneia fölfedi előtte az

Ruttкаи Éva az Iphigeneia a tauruszok földjén előadásában (Agria Játékszín) (MTI fotó - Ilovszky Béla felv.)

Reviczky Gábor és Tímár Éva A köpenicki kapitányban (Agria Játékszín) (MTI fotó - Illovszky Béla felv.)

igazságot. Megakadályozza a fegyveres összecsapást Oresztész és Thoasz között, s a két férfi tárgyalni kezd. Oresztésznek már nem kell a szobor, és Thoasz is nagy-lelkűen, áldással engedi útjára Iphigeneiát.

Íme, a formájában klasszikus, ám eszmei rendszerében oly különböző két dráma, amelyekből Valló Péter sajátos átíratot próbált létrehozni. Megkettőzött szereplőgárdával, megkettőzött szöveg-összeépítéssel kívánt talán egy harmadik drámát életre kelteni. Csakhogy akkor tévedett, pontosabban akkor nem gondolta végig feladatát, amikor nem határozta meg pontosan, hogy mit akar. Tehát: két világképet kíván összevetve megmutatni? Az azonosságra vagy a különbözőségekre figyel? Szembeállítani akar vagy elválasztani?

Mindazonáltal két mű összeírásával képtelenség egységet teremteni. A színpadi művek öntörvénye tiltakozik. Elképzelhető lett volna egy harmadik, tel-

jes dráma létrehozása. Tudomásul kell venni, hogy a drámaírás is éppúgy színházi műfaj, mint a rendezés, s nem lehet valamiféle elszánt „bátorság” jegyében színház helyett irodalmi-filológiai ismeretterjesztést tartani. Illetve: ha Valló Péternek lett volna a drámai helyzetre egy harmadik megoldása, tehát ha nem egyszerűen eljátszatta volna a befejezést, először az euripidészt, majd azt követően a goetheit, úgy a gondolat meggyőzhető volna szándékáról. S ebben az esetben legföljebb azon lehetett volna vitatkozni, maga arról lehetett volna beszélni, miféle határozott eszmei rendszerben látja a világot a színpadra alkalmazó.

Ruttkai Éva, aki a megkettőzött szereplőgárdában maga játssza Iphigeneiát, valószínűleg bármelyik változatban nagyszerűen formálta volna meg a görög királylány alakját. Színpadi ereje így is meggyőző, ám érződik küzdelme a kettős jellemmel. Körötte a harmadéves főiskolások: Bardóczky Attila, Eszenyi

Enikő, Ivancsics Ilona, Kaszás Attila, Méhes László, Nagy Miklós, ifj. Pathó István, Rácz Géza, Rátóti Zoltán, Rudolf Péter, Simon Mária, Szerémy Zoltán, Töreky Zsuzsa mindent megtesznek, hogy elhittessék magukkal és a közönséggel, értik, mire készíti őket Valló Péter színpadi rögeszméje.

Valló olvasata

A húszas évek német polgári drámairodalmában új színt jelentett Carl Zuckmayer, aki alkotásaival megtörni látszott az expresszionizmus színpadi uralmát. Igazi sikert 1931-ben *A köpenicki kapitány* megírása jelentett számára. A vilmosi Németország szatírja cselekményvezetésével és még inkább figurateremtő erejével komoly színpadi érzékről tanúskodik. Az első világháborút megelőző esztendő története életteli volt megszületésének időszakában, s valószínűleg életteli lenne ma is, ha az előadás bizonyos vonatkozásban nem akarta volna erőszakosan maivá tenni, szimbólumait mindenáron „korszerűsíteni”.

Wilhelm Voigt megtörtént esete áll Zuckmayer meséjének középpontjában. A fiút koldulás miatt először kétnapos, majd négyhetes fogságra ítélték. Így iskoláit abba kellett hagynia és suszter-inas lett. Tizenhét évesen többszöri postai okirathamisítás miatt tizenkét évi fegyházra ítélték. Újabb egy év börtön következett, majd bankrablás miatt tizenöt év. S mert sem állást, sem tartózkodási engedélyt, de útlevelet sem kapott, hogy elhagyhassa Németországot, elhatározta, végére jár a dolognak: maga szerez útlevelet kapitányi álruhában. Ez lett a híressé vált köpenicki bevonulás 1906. október 6-án.

A megesett históriából formált Zuckmayer kissé hosszadalmas és némileg túlbonyolított drámát. Hogyan találkozik a kapitányi egyenruha és az álkapitány - ez a szatíra cselekménye, amelynek során nagyszerű figurákat vonultat fel a szerző. Wilhelm Voigt alakjában, ahogy maga vallott erről, „egy modern *Eulenspiegel*elt vélt fölfedezni, aki csínytevésai révén anélkül, hogy annak mélyebb értelmét felismerné, környezetének vakságát leleplezi - ugyanúgy, mint ahogy a népkönyv tréfacsinálója teszi ezt csodatevő szemüvege segítségével”.

Valló Péter rendezése, miközben a többszöri csak a példázatot akarta kibontani, a régmúltban, az „egyszer voltban csak a márt kívánta megmutatni, alig vette fi-

gyelembe a szerző intó szavát: „*anélkül, hogy annak mélyebb értelmét felismerné*”. Ez a félmondat döntő *A köpenicki kapitány* előadásának szempontjából. Zuckmayer kis cipészét az élet, a tehetetlenség sodorja egyik rossz helyzetből a másikba. Ügyetlen szélhámós ő, akinek semmi sem sikerül, még ez az utolsó, a köpenicki bevonulás sem. Hisz bármily gyorsan és látványosan „legyőzi” a tehetetlen polgármestert, tüstént rá kell jönnie, Köpenickben nem tud útlevelet szerezni. Hiába az egyenruhát körülrajongó áhítat, továbblépni lehetetlen. Újra csak a rendőrségi szoba vár rá. S egy ilyen kis embert bárhogy is a gogoli fekete ruhába és köpenybe bújtatja, nem játszathatja el egy olyan kemény, markáns, erőteljes színésszel, mint Szilágyi Tibor. Mert ugyan lehetséges, hogy a rendezés ebben a színészi távolságtartásban véli megtalálni a mese mai igazságát, de az előadást szemlélve azt kell mondanunk: épp ellenkezőleg, ettől vész el a dráma alapvető igazsága. Szilágyi képtelen eljátszani, s valószínűleg a rendezés sem készítette erre, az esetlen együgyűséget, az értetlenséget. Nagyon is pontosan tudja ő, hogy mit akar. S még jó, ha nem érezzük úgy, a történelem igazolni fogja az efféle gondolkodó „ellenállókat”. Erről azonban nem szól Zuckmayer drámája. S ha sok is a továbbgondolható szatirikus élce, mindenesetre jobban végig kellett volna vezetni, mit is mond a ma nézőjének *A köpenicki kapitány*. Mert valóban ott a lehetőség az iróniára, az abszurd helyzetek mai megvilágítására. Csakhogy nem szabad megelégedni az első, a nagyon is felszínen kecsegtető ötletekkel.

A köpenicki kapitány előadásának kétségtelen érdeme az epizódokban a karakterformálás. Valló rendezése szinte valamennyire nagy gondot fordított. Kár, hogy szerves egész nem tudott létrehozni. Valamennyi önállóan értékelhető teljesítmény, s hogy mégsem képesek megteremteni az előadás egységét, annak bizonyára a gondolati egység hiánya az oka.

Szombathy Gyula játssza Köpcnick polgármesterét. A tehetségtelen, tehetetlen, de a tisztu ruha bűvöletében magát a hatalom birtokosának érző-tudó ember történetében teljes sorsot ábrázol. Játéka a külsődleges eszközök használata és a belső ellentmondás ábrázolásában kifeszített kötélen táncol. De színészi tehetsége oly pontosan meghatározza a figura megformálásának rendjét, hogy egy pillá-

natra sem billen meg. Ostoba kiszolgáltatottságában, ahogy felesége parancsolgatását hallgatja, egy pillanatra még szálnalmat is tud kelteni.

Miklósy György két ellentétes karaktert formál az előadásban, színészi tökélyvel. A tisztu szabó úri figuráját a mester tiszteletével, bölcs magyarázkodásával és a zsbárus mindent áruba bocsátó lendületét. Alakításai hitelesek, tiszták, egyszerűmúek.

Székhelyi József humora, tiszteletlen-szarkasztikus bölcsessége a szabász figurájában magával ragadó.

Reviczky Gáborra vár ebben az előadásban a feladat, hogy a szélhámós Voigtal szemben az emberi élet tisztaságát, becsületességét, a jövő iránti bizalmat fogalmazza meg. Alakítása egyszerűségében megkapó.

Tolnai Miklós kemény és erőszakos a börtönigazgató szerepében. Csöndes egyszerűséggel játssza Voigt nővérét Tímár Éva.

Az *Agria Játékszín* az évek során a nyári játékok közt egyre följobb kerül a ranglétrán. Jó lenne, ha jövőre nemcsak a dráma választás vitatható bátorságával, hanem eszmei kidolgozottságával is megörvendeztetné nézőit.

Euripidész: Iphigeneia a tauruszok földjén (Agria Játékszín)

Euripidész drámáját, Goethe hasonló művének felhasználásával *átdolgozta és színpadra alkalmazta: Valló Péter*.

Euripidész drámáját Devecseri Gábor, Goethe drámáját Babits Mihály fordította.

Játéktér: Éberwein Róbert. Jelmez: Jánoskúti Márta. Zene: Komlósy Zsuzsa, Sipos András.

Szereplők: Ruttikai Éva, Bardóczky Attila, f.h., Eszenyi Enikő f.h., Ivancsics Ilona f.h., Kaszás Attila f.h., Méhes László f.h., Nagy Miklós f.h., ifj. Pathó István f.h., Rác Géza f.h., Rátóti Zoltán f.h., Rudolf Péter f.h., Simon Mária f.h., Szerémy Zoltán f.h., Töreky Zsuzsa f.h.

Carl Zuckmayer: A köpenicki kapitány (Agria Játékszín)

Fordította: Lászlóffy Kata. Játéktér: Éberwein Róbert. Zene: Komlósy Zsuzsa és Kovács László. Jelmez: Jánoskúti Márta. Rendező: Valló Péter.

Szereplők: Szilágyi Tibor, Reviczky Gábor, Tímár Éva, Tolnai Miklós, Szombathy Gyula, Miklósy György, Sipos András, Székhelyi József, Sír Káti, Maszlay István, Blaskó Péter.

FORRAY KATALIN

Egy a kislány

Schubert-daljáték Szentendrén

A néző ne várjon „operettes” kiállítású színpadot, pazar díszletet, szemképrázoló látványosságot, ha daljátékra vált jegyet. Bizonyára nem is várna, de kevésbé tájékozott a műnemek között, így az a darab, amiben slágerré népszerűsült dalokat hall prózával összekötve - mindegy, minek szánta a szerző -, azt biztosan operettnek tekinti. Jó-e ez így vagy sem, lehet vitatkozni. Könnyen mondhatná bárki, azért mert, a szokás össze-, illetve elmosta a műfaji határokat, ma is lehet operettes külsőségek és szemlélet nélkül, eredeti módon és eredetien eljátszani egy daljátékot. Ugyanakkor azon is érdemes elgondolkozni, nem használt-e, nem volt-e jogos a daljátékokat az operett felől megközelíteni, a közönség igényét (természetesen színvonalasan) kielégíteni. Vagyis azt kellene eldönteni, hogy daljátéknak vagy operettnek játsszuk azokat a dal játékokat, amelyeket legkedvesebb operettjei között tart számon a közönség. A kérdés szinte szószoki, annyira egyértelmű a válasz: lehet így is, lehet úgy is. Egy dolgot azonban nem szabad: a kettő között lavírozni, nem mű-fajban tartani a darabot, mert a nézők várakozása így semmiben nem teljesül; igazán sem daljátékot, sem operettet nem kapnak. (Az már más kérdés, hogy a zene általában „elviszi”, sőt gyakran az egyéb fogyatékoságok ellenére sikerre viszi a darabot.)

A Három a kislány zenéje vitathatatlanul igényes, méltán népszerű, illetve vitathatatlanul sok szép és értékes Schubert-dal hangzik fel benne. A pontosítás azért szükséges, mert erőteljes, hangsúlyozott íve, szerkezete nincs a darab zenéjének. Összeállítás, könnyed és nagyon laza átkötésekkel. Ez a zenés műfajban korántsem egyedülálló jelenség itt azért válik feltűnővé, mert igen nagy kontraszt feszül a dalok némelyike és az át-kötések között. *A Három a kislány* színre-vitelének egyik legnagyobb nehézsége éppen az, vajon sikerül-e a rendezői, tervezői, színészi munkát olyan intenzitásúvá tenni, hogy az megemlje, a dalok szintjére hozza a „közjátékokat”. (Ezt ráadásul az is nehezíti, hogy még a daljá-